

Journal of Early Childhood Health and Education

Autumn 2024, Volume 5, Issue 3 (17), 17-27

Comparison effectiveness solution focused kids' skill method and psychodrama on social skill, of educable mentally disabled male students

Mozhgan Vatankhah¹, Fariba Hafezi^{2*} & Reza Johari fard²

1. PhD student, Department of Psychology, Ahvaz branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran.
2. Associate Professor, Department of psychology, Ahvaz branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran.

ARTICLE INFORMATION	ABSTRACT
Article type Original research Pages: 17-27	Background and Aim: This research aims to compare the effects of solution focused kids' skill method and psychodrama on the social skills of mentally retarded male students. Methods: This research is a semi-experimental type with pre-test-post-test-follow-up and control group, and the target statistical population was selected through targeted sampling available among children aged 9-12 years who referred to Omid exceptional school in the period of 1401-02 located in the city of Sari. The sample of the present study was 45 mentally retarded children who were randomly assigned to two experimental groups and one control group. The first experimental group underwent solution focused kids' skill method in 8 sessions of 60 minutes, two sessions a week with a solution focused kids' skill method protocol, and the second experimental group underwent psychodrama training in 10 sessions of 90 minutes twice a week, while the group was not given a training certificate in that period of time. The tools used in this research are Gresham and Elliott's social skills questionnaire. The data has been analyzed using covariance using spss-26 software. Results: The results showed that the solution focused kids' skill method and psychodrama have a significant effect on the social skills of mentally retarded male students, and the solution focused kids' skill method is more effective compared to the psychodrama approach. Conclusion: The solution focused kids' skill method and psychodrama is a practical and effective method for increasing social skills, and the solution focused kids' skill method is more effective compared to psychodrama.
Corresponding Author's Info Email: Febram315@yahoo.com	
Article history: Received: 2024/02/14 Revised: 2024/03/18 Accepted: 2024/05/18 Published online: 2024/06/04	
Keywords: <i>Solution focused kids' skill method, Psychodrama, Social skill, Mentally retarded student.</i>	

This work is published under CC BY-NC 4.0 licence. © 2022 The Authors.

How to Cite This Article: Hafezi, F & et al (2024). Comparison effectiveness solution focused kids' skill method and psychodrama on social skill, of educable mentally disabled male students. *JECHE*, 5(3, 17): 17-27.

مقایسه اثربخشی مهارت‌آموزی کودک راه‌حل محور و روان‌نمایشگری بر مهارت اجتماعی دانش‌آموزان پسر کم‌توان ذهنی

مژگان وطنخواه^۱، فریبا حافظی^{۲*}، رضا جوهری فرد^۲

۱. دانشجوی دکتری، گروه روانشناسی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.

۲. دانشیار گروه روانشناسی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: علمی - پژوهشی صفحات: ۱۷-۲۷ اطلاعات نویسنده مسئول ایمیل: Febram315@yahoo.com	زمینه و هدف: هدف پژوهش حاضر مقایسه اثربخشی مهارت‌آموزی کودک راه‌حل محور و روان‌نمایشگری بر مهارت اجتماعی دانش‌آموزان پسر کم‌توان ذهنی است. روش پژوهش: این پژوهش از نوع نیمه‌آزمایشی دارای پیش‌آزمون، پس‌آزمون، پیگیری و گروه گواه بوده است و جامعه آماری مد نظر از طریق نمونه‌گیری هدفمند در دسترس از بین کودکان ۱۲-۹ ساله که به آموزشگاه استثنایی امید در بازه زمانی ۱۴۰۲-۱۴۰۱ مراجعه می‌کردند، واقع در شهر ساری انتخاب شدند. نمونه پژوهش حاضر ۴۵ کودک کم‌توان ذهنی بوده‌اند که به طور تصادفی در دو گروه آزمایش و یک گروه گواه جایگماری شدند. گروه آزمایش اول در ۸ جلسه ۶۰ دقیقه‌ای، هفته‌ای دو جلسه با شیوه‌نامه مهارت‌آموزی کودک راه‌حل محور و گروه آزمایش دوم در ۱۰ جلسه ۹۰ دقیقه‌ای، هفته‌ای دو جلسه تحت آموزش روان‌نمایشگری قرار گرفتند، در حالی که به گروه گواه آموزشی در آن بازه زمانی داده نشد. ابزارهای استفاده‌شده در این پژوهش پرسش‌نامه مهارت اجتماعی گرشام و الیوت است. داده‌ها به شیوه تحلیل کوواریانس با استفاده از نرم‌افزار SPSS-26 تحلیل شده است.
سابقه مقاله تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۱۱/۲۵ تاریخ اصلاح مقاله: ۱۴۰۲/۱۲/۲۸ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۳/۰۲/۲۹ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۳/۱۵	یافته‌ها: نتایج نشان داد رویکرد مهارت‌آموزی کودک راه‌حل محور و روان‌نمایشگری بر مهارت اجتماعی دانش‌آموزان پسر کم‌توان ذهنی اثرگذار معناداری دارد و رویکرد مهارت‌آموزی کودک راه‌حل محور در مقایسه با رویکرد روان‌نمایشگری موثرتر است. نتیجه‌گیری: رویکرد مهارت‌آموزی کودک راه‌حل محور و روان‌نمایشگری روشی کاربردی و اثرگذار در جهت افزایش مهارت اجتماعی است و رویکرد مهارت‌آموزی کودک راه‌حل محور در مقایسه با روان‌نمایشگری موثرتر است.
واژگان کلیدی مهارت‌آموزی کودک راه‌حل محور، روان‌نمایشگری، مهارت اجتماعی، دانش‌آموز کم‌توان ذهنی.	

انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با CC BY-NC 4.0 صورت گرفته است.

تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است.

شیوه استناد به این مقاله

حافظی، فریبا و همکاران. (۱۴۰۳). مقایسه اثربخشی مهارت‌آموزی کودک راه‌حل محور و روان‌نمایشگری بر مهارت اجتماعی دانش‌آموزان پسر کم‌توان ذهنی. فصلنامه سلامت و آموزش در اوان کودکی، ۵(۳): ۱۷-۲۷.

مقدمه

دانش آموزان دارای کم‌توانی ذهنی یکی از گروه‌های افراد با نیازهای آموزشی ویژه را تشکیل می‌دهند (هالاها و همکاران، ۲۰۲۰؛ به نقل از وطنخواه، بختیارپور، ۲۰۲۳). بر طبق آمارهای مختلف بین ۱/۵ تا ۲/۵ درصد جمعیت هر کشور را کودکان کم‌توان ذهنی تشکیل می‌دهند (کیارسی و همکاران، ۲۰۱۶). از میان این تعداد، دانش آموزان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر، شامل ۸۵ درصد از جمعیت بیان‌شده می‌شوند (هالاها و کوفمن، ۲۰۰۶). یکی از اهداف عمده آموزش و پرورش دانش آموزان کم‌توان، رسیدن به سازگاری اجتماعی و برقراری رابطه مفید و موثر با دیگران و پذیرش مسئولیت اجتماعی است؛ بنابراین، یکی از مهم‌ترین ابعاد آموزشی برای دانش آموزان کم‌توان، آموزش مهارت‌های اجتماعی است. مهارت‌های اجتماعی بخش مهمی از حوزه رشد فردی است و کمبود آن در بلندمدت ضربه شدیدی به کودک وارد می‌کند، پژوهش‌های انجام‌شده نشان می‌دهد که شیوع اختلال‌های سازشی - اجتماعی بین کودکان، ۷۵-۱۲ درصد است (مرادی، ۲۰۲۱). کودکان مبتلا به اختلال کم‌توانی ذهنی خفیف در مقایسه با همسالان خود در تعاملات اجتماعی ناپخته‌تر عمل می‌کنند و در درک مناسب سرنخ‌های اجتماعی و ثبت اعمال افراد با مشکلاتی مواجه هستند (وانرست، ۲۰۲۰)؛ بنابراین، کمک به کودکان در رشد و گسترش مهارت‌های مورد نیاز برای زندگی مطلوب، ایجاد و افزایش اعتماد به نفس در برخورد با مشکلات و همچنین کمک به آنان در رشد و تکامل مهارت‌های اجتماعی لازم جهت سازگاری موفق با محیط اجتماعی و زندگی موثر و سازنده ضروری به نظر می‌رسد (کریمی، ۲۰۱۳).

با در نظر گرفتن شیوع بالای کم‌توانی ذهنی، توجه به روش‌های نوین آموزشی برای بهبود مهارت‌ها در این افراد دارای اولویت بوده و مهارت‌آموزی یک زمینه مهم برای مطالعه در حیطه کودکان است (رحمانی، ۲۰۱۹). تغییر، ارتباط، رشد و مواجه شدن با ناملازمات جنبه‌ای از زندگی روزمره کودکان هستند. روش مهارت‌آموزی کودک راه‌حل محور با هدف کمک به کودکان در جهت رسیدن به مهارت‌های مختلف با تکیه بر توانایی‌های ویژه آن‌ها است (وطنخواه، بختیارپور، ۲۰۲۳). این الگو به جای حل مشکلات و ارائه مستقیم راه‌حل، بر توانایی‌های کودکان تمرکز می‌کند. کاربرد این شیوه در کار با کودکان به تغییر از تمرکز بر مشکل به سوی مهارت‌ها و نتایج مثبت آن است (عزیزپور، ۲۰۱۸). این الگو باعث افزایش امید در کودک می‌شود که نتیجه آن بهبود همکاری کودک با مشاور است و تغییر را نه تنها در خود کودک، بلکه در همه شبکه اجتماعی اطراف کودک ایجاد می‌کند (بن‌فورمن، ۲۰۱۹؛ به نقل از وطنخواه، بختیارپور، ۲۰۲۳).

آموزش کودکان کم‌توان ذهنی برای گسترش روابطشان با افراد عادی از دو جهت دارای اهمیت است. نخست، افراد کم‌توان ذهنی نیاز دارند که در موقعیت‌های اجتماعی شرکت کنند تا از آن مسیر بتوانند راه‌های مناسب را کشف کنند. دوم، تعامل افراد کم‌توان ذهنی با افراد عادی برچسب‌های مربوط به کم‌توانی ذهنی را کاهش می‌دهد (آق‌آتابای و همکاران، ۲۰۲۱). یکی دیگر از روش‌های آموزش مهارت به کودکان، روان‌نمایشگری است. روان‌نمایشگری روشی گروهی است که مورنو آن را مطرح کرد، همچنین روش گروهی اصلاح رفتار و رویکردی رابطه‌محور است (طاهر، ۲۰۲۱). این رویکرد با کمک بازی نقش، زمینه را برای ارزیابی الگوهای مبتنی بر واکنش به مشکلات خاص، به روش‌های جایگزین برای پاسخ‌گویی در یک محیط امن و حمایتی فراهم می‌کند. با توجه به توضیحات داده‌شده و همچنین دو روش درمان به کاربرده شده در این پژوهش بر اساس تحقیقات انجام‌شده و نتایج به‌دست‌آمده در پژوهش شوآننگ هنگ، جنی نیو و هانلی نیمی (۲۰۱۹) در پژوهشی با عنوان «پشتیبانی معلمان از مهارت‌های اجتماعی - عاطفی

1. Hallahan, D. P., Pullen, P. C., Kauffman, J. M., & Badar, J.
2. Hallahan, A. & Kaufman, C.
3. Vannest, G.
4. Solution-oriented child skill training
5. Ben Furman
6. Shuanghong and JennyNiu and Niemi Hannele

دانش‌آموزان با استفاده از روش‌های مهارت‌محور» نشان دادند دانش‌آموزانی که به شیوه راه‌حل‌محور مهارت‌آموزی کرده‌اند روابط بهتری با همسالان، معلمان و والدین خود پیدا می‌کنند و مهارت‌آموزی بر حل مشکلات آن‌ها اثری مثبت داشته است. پژوهش وطن‌خواه، بختیارپور (۲۰۲۳) با عنوان اثربخشی روش مهارت‌آموزی کودک راه‌حل‌محور بر مهارت‌های زندگی و ارتباطی کودکان کم‌توان ذهنی نشان دادند که روش مهارت‌آموزی کودک راه‌حل‌محور بر مهارت ارتباطی و مهارت زندگی کودکان کم‌توان ذهنی موثر است که با نتایج به‌دست‌آمده در پژوهش رحمانی (۲۰۱۹) و عزیزپور (۲۰۱۸) همسو است. براتیان و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهش خود نشان دادند که درمان کوتاه‌مدت راه‌حل‌محور بر افزایش عزت‌نفس و کاهش اضطراب امتحان دانش‌آموزان اثر دارد. همچنین مطالعات نعمتی و همکاران (۲۰۱۸)، تبریزی و فاضل (۲۰۱۵)، صادقی و فرح‌بخش (۲۰۱۵)، اسدی‌حسنوند و همکاران (۲۰۱۶) نشان داده شده است که این رویکرد درمانی، روشی موثر است.

همچنین در پژوهش طاهر (۲۰۲۱) نتایج نشان‌دهنده اثربخشی روان‌نمایشگری بر سازش‌یافتگی کودکان کم‌توان ذهنی خفیف است. در پژوهش لاریجانی، رازقی (۲۰۰۸) با عنوان بررسی «کاربردهای نمایشی در رشد اجتماعی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی» نشان داده شد که شیوه‌های آموزش نمایشی در سطح اطمینان ۹۹٪ موجب افزایش رشد اجتماعی کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر در سن ۹ تا ۱۱ ساله می‌شود که با نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش نریمانی و همکاران (۲۰۰۵) با عنوان «بررسی کارآمدی روان‌نمایشگری بر بهبودبخشی مهارت‌های اجتماعی و عزت‌نفس دانش‌آموزان نارساخوان» و پژوهش قدم‌پور و همکاران (۲۰۱۹) با عنوان «اثربخشی نمایش عروسکی بر اختلالات رفتاری دانش‌آموزان پسر کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر» و پژوهش قدس (۲۰۱۹)، علی‌مرادی و همکاران (۲۰۱۸)، محمدپور ورنندی و همکاران (۲۰۱۹) همسو بوده است. این پژوهش به دنبال یافتن روشی مناسب است که در مدت‌زمان کوتاهی موثر واقع شده و در جهت آموزش این مهارت به کودکان کم‌توان ذهنی استفاده می‌شود. به این ترتیب این پژوهش به مقایسه میزان اثربخشی مهارت‌آموزی کودک راه‌حل‌محور و روان‌نمایشگری بر مهارت اجتماعی دانش‌آموزان پسر کم‌توان ذهنی پرداخته است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی بوده و از نوع نیمه‌آزمایشی دارای پیش‌آزمون، پس‌آزمون، پیگیری و گروه گواه است و جامعه آماری شامل تمام دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی خفیف مراجعه‌کننده به آموزشگاه استثنایی امید در بازه زمانی ۱۴۰۲-۱۴۰۱ واقع در شهر ساری بوده‌اند و از بین آن‌ها نمونه‌ای به حجم ۴۵ کودک با استفاده از روش هدفمند و بر اساس ملاک‌های ورود و خروج انتخاب شده و به صورت تصادفی در دو گروه آزمایش (۱۵ نفر) و گواه (۱۵ نفر) گذاشته شدند.

قبل از انجام مداخلات آموزشی با مربی آموزش‌دیده، برای هر سه گروه پیش‌آزمون اجرا شد. گروه آزمایشی اول به مدت ۸ جلسه ۶۰ دقیقه‌ای با مربی تحت تاثیر متغیر مستقل (آموزش روش مهارت‌آموزی کودک راه‌حل‌محور) قرار گرفتند و گروه دوم آزمایش نیز با مربی تحت تاثیر متغیر مستقل (آموزش روان‌نمایشگری) قرار گرفتند و گروه کنترل بدون دریافت هیچ‌گونه مداخله‌ای ارزیابی شد، سپس برای ارزیابی اثربخشی آموزش‌ها، پس‌آزمون برای هر سه گروه اجرا شد و بعد از گذشت سه ماه پیگیری شدند. معیارهای ورود به پژوهش شامل جنسیت پسر، بازه سنی ۹-۱۲ سال، کم‌توانی ذهنی خفیف، عدم همبودی با سایر اختلالات و مصرف نکردن داروی روانپزشکی تاثیرگذار در جلسات درمانی، رضایت برای همکاری و شرکت در پژوهش و ملاک‌های خروج از پژوهش شامل غیبت بیشتر از دو جلسه در مداخله درمانی، مصرف داروهای روانپزشکی و انجام درمان‌های رفتاری هم‌زمان با مداخله درمانی پژوهش بوده است.

ابزارهای پژوهش

۱. **پرسش نامه مهارت اجتماعی:** برای سنجش مهارت‌های اجتماعی از مقیاس درجه‌بندی مهارت‌های اجتماعی گرشام و الیوت (۱۹۹۰) استفاده شد که دارای سه فرم والدین، معلمان و دانش آموز است و همچنین برای سه دوره تحصیلی پیش‌دبستانی، دبستان و راهنمایی - دبیرستان طراحی شده است. در پژوهش حاضر فرم معلمان برای مقیاس درجه‌بندی مهارت‌های اجتماعی دوره دبستان و فقط بخش مهارت‌های اجتماعی آن استفاده شد که دارای ۳۰ گویه است و شامل سه خرده‌مقیاس همکاری (۱۴ گویه)، ابراز وجود (۶ گویه) و خویش‌داری (۱۰ گویه) است. نمره‌گذاری پرسش‌نامه بر اساس طیف لیکرت است و به گزینه هرگز، نمره صفر، به گزینه بعضی اوقات، نمره یک و به گزینه بیش تر اوقات، نمره دو تعلق می‌گیرد. از جمع همه نمرات این خرده آزمون‌ها نمره مهارت اجتماعی به دست می‌آید و کسب نمرات بالاتر به معنای مهارت اجتماعی بهتر است. در مطالعات خارج از کشور پایایی درونی مقیاس برای فرم معلمان از ۰/۷۴ تا ۰/۹۵ است (گرشام و الیوت، ۱۹۹۹). همچنین گرشام و الیوت (۱۹۹۰) اعتبار این مقیاس را با استفاده از روش بازآزمایی و آلفای کرونباخ برابر ۰/۹۴ گزارش کرده‌اند. در مطالعات داخل ایران، همسانی درونی و بازآزمایی این پرسش‌نامه به عنوان شاخص قابلیت اعتماد و روایی سازه و همزمانی آن در مطالعه قرائی و فتح‌آبادی (۲۰۱۳)، ضریب قابلیت اعتماد برای عامل مهارت اجتماعی نسخه معلم ۰/۹۴ به دست آمده است. شهیم (۲۰۰۹)، میزان پایایی این مقیاس را برای مهارت اجتماعی ۰/۸۷، همکاری ۰/۷۶، ابراز وجود ۰/۷۲، خویش‌داری ۰/۶۸ برآورد کرده است (دابسن، ۲۰۱۶). زرشنک زمان‌پور (۲۰۰۱) نیز با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ضریب پایایی ۰/۸۶ برای آن به دست آورد. همچنین، باقری شیخ‌لو (۲۰۱۶) ضرایب پایایی مقیاس را با استفاده از روش آلفای کرونباخ و تنصیف به ترتیب ۰/۸۵ و ۰/۹۱ به دست آورده است. بهرامیان (۲۰۱۳) در پژوهش خود، ضریب پایایی این مقیاس را از طریق آلفای کرونباخ ۰/۹۴ به دست آورد.

۲. معرفی برنامه مداخله‌ای و شیوه اجرا

برای روش مداخله‌ای گروه آزمایش اول، از شیوه‌نامه طراحی شده و ارائه شده در پژوهش (وطنخواه، بختیارپور، ۱۴۰۲) برای روش مهارت آموزی کودک راه‌حل محور بهره برده شده است. در اجرای روش مهارت آموزی کودک راه‌حل محور، ویژگی‌های شناختی کودکان در نظر گرفته شده بود و با توجه به محدودیت این کودکان، در صورت وجود مباحث مربوط به حوزه شناخت، مطالب ساده و درحد توان ذهنی آنان انتخاب می‌شد و در ۸ جلسه ۶۰ دقیقه‌ای، دو بار در هفته و به مدت چهار هفته اجرا شد. خلاصه‌ای از جلسات در جدول (۱) اجرا شده است.

جدول ۱: ساختار جلسات مهارت آموزی کودک راه‌حل محور (وطنخواه، بختیارپور، ۲۰۲۳)

جلسه	هدف	محتوا	مداخله	تکلیف بین جلسات
اول (گام اول، دوم)	تبدیل مشکل به مهارت، توافق بر سر یادگیری مهارت با خانواده و کودک	گفت‌وگو با والدین و معلمان (مربیان) در جهت تمرکز بر روی ضرورت یادگیری مهارت‌های مورد نیاز دانش‌آموزان به جای تمرکز بر مشکل	از والدین و معلمان (مربیان) خواسته شد درباره مزیت‌های تمرکز بر روی مهارت مورد نیاز دانش‌آموزان به جای مشکل، در جلسه صحبت کنند. ارائه کتاب کار کودک راه‌حل محور به دانش‌آموزان.	از والدین و معلمان (مربیان) خواسته شد جهت آشنایی بیشتر با این رویکرد قسمت ابتدایی این کتاب را مطالعه کنند و درباره مهارت مورد نیاز کودکان پیشنهادهای خود را نوشته و ارائه دهند و دانش‌آموزان به دلخواه تعدادی از کاربرگ‌های موجود در کتاب کار را رنگ آمیزی کنند.
دوم (گام سوم، چهارم)	انتخاب نام برای مهارت و بررسی مزیت‌های مهارت مورد نظر	انتخاب نامی برای مهارت از جانب کودک و گفت‌وگو درباره فواید یادگیری این مهارت	از کودک خواسته شد با مراجعه به کتاب کار قسمت مربوط به انتخاب نام و مزیت‌ها را به همراهی معلم (مربی) تکمیل کند.	کودک در خانه دلایل انتخاب این نام برای مهارت و فواید یادگیری این مهارت را به همراهی والد بنویسد یا نقاشی کند.
سوم	انتخاب یک موجود	توافق بر سر انتخاب یک حامی	از کودک خواسته شد قسمت مربوط به انتخاب	از کودک خواسته شد در خانه به

گام پنجم و ششم)	نیرومند خیالی، یک حیوان به عنوان یاری‌دهنده و افراد کمک‌کننده	خیالی و یک حیوان و افراد کمک‌کننده	حامی (شخصیت خیالی، حیوان و افراد) را در کتاب کار به همراهی معلم (مری) تکمیل کند. مهارت چه کمکی می‌خواهد.	همراهی والد برای حامیان بنویسد یا نقاشی کند که از آن‌ها در یادگیری مهارت چه کمکی می‌خواهد.
چهارم (گام هفتم)	ارتقای عزت نفس کودک	گفت‌وگو با والدین جهت گرفتن تمرین‌ها و تداوم گفت‌وگویی عاری از مشکل (تمرکز بر موقعیت‌های کوچک)	از کودک خواسته شد به همراه معلم (مری) قسمت مربوط به این گام را در کتاب کار تکمیل کند.	از کودک خواسته شد در باره توانایی‌هایی که دارد بنویسد و نقاشی کند و اگر کار هنری در خانه انجام داده از آن عکس بگیرد و بیاورد.
پنجم (گام هشتم و دهم)	جشن تغییر و اعلام همگانی	گفت‌وگو با کودک درباره چگونگی انجام جشن و توافق بر سر اعلام همگانی یادگیری	از کودک خواسته شد به همراهی معلم (مری) قسمت مربوط به این گام را تکمیل کند.	از کودک خواسته شد به همراهی والد فهرستی از مهمان‌ها بنویسد و برای آن‌ها کارت دعوت درست کند.
ششم (گام نهم، یازدهم و دوازدهم)	به نمایش گذاشتن مهارت (ایفای نقش) و تمرین جهت کسب مهارت، ایجاد رمز جهت یادآوری	توافق بر سر چگونگی ایفای نقش و تمرین مهارت و انتخاب رمزی با کودک که در جهت فراموشی این مهارت با آن رمز یادآوری شود	از کودک خواسته شد در کلاس مهارتی را که در حال آموزش است به صورت نمادین بازی کند و قسمت مربوط به فراموشی رمز را به همراه معلم (مری) تکمیل کند.	از کودک خواسته شد این بازی را در خانه نیز انجام دهد و والدین نیز از او فیلم بگیرند. قسمت مربوط به این گام را والدین بر طبق راهنما تکمیل کنند.
هفتم (گام سیزدهم)	جشن گرفتن و قدردانی از افراد کمک‌دهنده	برگزاری جشن با توجه به خواست کودک و قدردانی از افراد کمک‌کننده در جشن	از والدین خواسته شد کارت مری‌گری را که جهت این گام آماده شده، در جشن به کودک تقدیم کنند و در مقابل افراد حاضر در جشن اعلام کنند که از این به بعد کودک مری‌این مهارت خواهد بود، تعدادی عکس نیز گرفته شود.	درست کردن کارت تشکر توسط کودک به همراهی والدین برای قدردانی از افراد کمک‌کننده
هشتم (گام چهاردهم و پانزدهم)	آموزش مهارت کسب‌شده به شخص دیگر، انتخاب و شروع مهارت مورد نیاز بعدی	توافق با کودک در انتخاب شخص مد نظر جهت آموزش و توافق در انتخاب مهارت مورد نیاز بعدی	از کودک خواسته شد به همراهی معلم (مری) قسمت مربوط به این گام را تکمیل کند.	کشیدن نقاشی برای کودکی که قرار است توسط کودک آموزش ببیند و نوشتن و یا نقاشی دلیل انتخاب مهارت بعدی

روش مداخله گروه آزمایش دوم این پژوهش مبتنی بر اصول راهنمای متخصصان بالینی برای روان‌نمایشگری لوتون است. فرایند جلسات آموزش روان‌نمایشگری بر طبق پژوهش (طاهر، ۲۰۲۱) در ۱۰ جلسه ۹۰ دقیقه‌ای و هفته‌ای دو جلسه به مدت ۵ هفته اجرا شد، خلاصه‌ای از جلسات در جدول (۲) مطرح شده است.

جدول ۲: ساختار جلسات روان‌نمایشگری (طاهر، ۲۰۲۱)

جلسه اول	اهداف جلسه
جلسه دوم	آشناسازی اعضا با یکدیگر و گرم کردن
جلسه سوم	تشویق کودکان برای یادآوری حرکات، انجام بهتر حرکات و تمرکز بیشتر بر فعالیت‌ها، استفاده از شیوه غیر کلامی برای آگاهی اعضا نسبت به شیوه ابراز احساسات خود به دیگران، آگاهی بیشتر به هیجان‌های خود زبان
جلسه چهارم	تمرین برای ریتم آوایی و بیانی و ادای حروف، کلمات و جملات با حس‌های گوناگون آموزش ریتم آوایی و بیانی

جلسه پنجم	بازی حس‌های مختلف از جمله خشم، غم، شادی و ... توسط کودکان به صورت دایره‌ای
تربیت حس	
جلسه ششم	انجام بازی‌های نمایشی مانند پانتومیم، انتخاب یک کلمه توسط همه کودکان و حدس زدن توسط کودکان دیگر، ارائه داستان انتخاب‌شده با موضوع
آموزش بازی‌های نمایشی	
جلسه هفتم	تشویق به بازگویی مشکلات خویش در قالب ایفای نقش و به‌کارگیری فنون مختلف روان‌نمایشگری در پرداختن به مشکلات بیان‌شده
آموزش بازی‌های نمایشی	
جلسه هشتم	داوطلب شدن یکی از اعضا برای بیان مشکل و پرداختن به حل مشکل توسط مشاور با کمک فنون روان‌نمایشگری و با مشارکت اعضای گروه
آموزش بازی‌های نمایشی	
جلسه نهم	داوطلب شدن یکی از اعضا برای بیان مشکل و پرداختن به حل مشکل توسط مشاور با کمک فنون روان‌نمایشگری و با مشارکت اعضای گروه
آموزش بازی‌های نمایشی	
جلسه دهم	اختتام روان‌نمایشگری و بازی‌های تجارب و احساسات اعضای گروه با مرور خلاصه‌ای از جلسات و اهداف هر یک از آن‌ها
آموزش بازی‌های نمایشی	

شیوه اجرا: در جلسه‌ای توجیهی برای والدین، ضمن تشریح اهداف پژوهش از آن‌ها خواسته شد تا رضایت‌نامه کتبی جهت شرکت فرزندان خود در پژوهش را تکمیل کنند. در ضمن به والدین دانش‌آموزان شرکت‌کننده در این پژوهش اطمینان داده شد که اطلاعات پرسش‌نامه‌ها و نام دانش‌آموزان به صورت محرمانه حفظ می‌شود و نتایج حاصل از پژوهش، در سطح کلی به منظور حفظ اسرار شخصی و تجاوز نکردن به حریم شخصی افراد گزارش شود تا برای پیش‌برد اهداف تعلیم و تربیت در اختیار روان‌شناسان و متخصصان آموزش و پرورش استثنایی و مراکز خصوصی آموزش مهارت‌ها به دانش‌آموزان قرار گیرد. برای ارزیابی مهارت اجتماعی دانش‌آموزان از پرسش‌نامه‌های مربوط برای پیش‌آزمون استفاده شد. محتوای جلسه آموزشی برای گروه آزمایش اول (۱۵ نفره) تحت آموزش مهارت آموزشی کودک راه‌حل‌محور و گروه آزمایش دوم (۱۵ نفر) تحت آموزش روان‌نمایشگری قرار گرفتند و گروه گواه در این بازه زمانی هیچ آموزشی دریافت نکرد. در پایان جلسات آموزشی، هر دو گروه آزمایش و گواه به عنوان پس‌آزمون با پرسش‌نامه مهارت اجتماعی دوباره ارزیابی شدند و بعد از گذشت سه ماه، دوباره پیگیری شدند. داده‌های به‌دست‌آمده از این آزمون با استفاده از تحلیل کوواریانس تک متغیری در نرم‌افزار SPSS-26 تجزیه و تحلیل شد و در پایان مداخله درمانی پژوهش، با گروه گواه نیز به دلیل رعایت موازین اخلاق حرفه‌ای به شیوه بازی‌درمانی، مهارت اجتماعی آموزش داده شد.

یافته‌ها

همان‌گونه که در جدول (۳) مشاهده می‌شود میانگین نمرات مهارت‌های اجتماعی در مراحل پس‌آزمون و پیگیری در گروه‌های آزمایش نسبت به گروه کنترل افزایش یافت. بر اساس نتایج آزمون کولموگروف - اسمیرنوف با توجه به اینکه سطح معناداری گزارش شده همگی بزرگ‌تر از (۰/۰۵) برآورد شده‌اند، (۰/۴۵ و ۰/۶۶) درباره متغیر مد نظر می‌توان نتیجه گرفت که از توزیع نرمال برخوردار است؛ بنابراین، امکان استفاده از آزمون‌های پارامتریک و مشخصاً آزمون‌های تحلیل کوواریانس وجود دارد. مقدار

جدول ۳: میانگین و انحراف معیار نمرات مهارت‌های اجتماعی در نمونه‌های مورد بررسی

متغیر	پیش‌آزمون		پس‌آزمون		پی‌گیری
	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	
مهارت آموزشی	۳۷/۶	۴/۸۴	۴۹/۱۳	۴/۶۲	۵۰
مهارت اجتماعی	۳۸/۱۳	۳/۲۹	۴۶/۶	۲/۹۵	۴۷/۱۳
کنترل	۳۸/۲۷	۳/۲۹	۳۹	۶/۴۶	۳۸/۶۶

معناداری آزمون بارتلت نیز ۰/۵۴ بالاتر از ۰/۰۵ است که نشان داد، متغیرهای پژوهش تحت تاثیر واریانس مشترک معنادار نیستند. نتایج آزمون لون نشان داد که بین واریانس گروه‌های مورد مطالعه در متغیر مهارت اجتماعی تفاوت معنادار وجود ندارد؛ بنابراین، پیش‌فرض برابری واریانس برای این متغیر رعایت شده است. نتایج آزمون ام‌باکس نشان داد که بین واریانس گروه‌های مورد مطالعه در متغیر مهارت اجتماعی، همگنی وجود دارد. چون مقدار $F(1/7)$ در سطح خطای داده شده (۰/۱۱۴) معنادار نیست به این معنا است که ماتریس‌های کوواریانس مشاهده شده بین گروه‌های مختلف با هم برابرند؛ بنابراین، پیش‌فرض همگنی واریانس کوواریانس برای این متغیر رعایت شده است. همچنین نتایج آزمون لامبدای ویلکز نشان داد با توجه به سطح معناداری آزمون (۰/۰۰۰) بین گروه‌ها در متغیر مورد مطالعه تفاوت معنادار وجود دارد.

در جدول ۴ نتایج تحلیل کوواریانس تک‌متغیره نشان می‌دهد بین مهارت‌های اجتماعی گروه‌های آزمایش و کنترل در مرحله پیگیری تفاوت معناداری وجود دارد. همچنین نتایج بیانگر این است که آموزش مهارت آموزی کودک راه حل محور توانست بر ۸۸ درصد از واریانس مهارت‌های اجتماعی اثرگذار باشد.

نتایج تحلیل کوواریانس تک‌متغیره نشان می‌دهد بین مهارت‌های اجتماعی گروه آزمایش (روان‌نمایشگری) و کنترل در مرحله پیگیری تفاوت معناداری وجود دارد؛ بنابراین، نتایج بیانگر این است که آموزش روان‌نمایشگری توانست بر ۸۴ درصد از واریانس مهارت‌های اجتماعی اثرگذار باشد.

نتایج بیانگر این است که اثربخشی روش مهارت آموزی کودک راه حل محور در مقایسه با روان‌نمایشگری بر متغیر مهارت اجتماعی به طور معناداری بیشتر است.

جدول ۴: نتایج تحلیل کوواریانس تک‌متغیری جهت مقایسه نمرات متغیر مهارت‌های اجتماعی گروه آزمایش (مهارت آموزی کودک راه حل محور) و کنترل در مرحله پیگیری

مدل	مجموع مجدورات	Df	میانگین مجدورات	F	سطح معناداری	مجدور ای‌تا
مهارت‌های اجتماعی	۱۰۷۱/۵۹	۲۷	۱۰۷۱/۵۹	۲۰۹/۲۲	۰/۰۰۰	۰/۸۸
خطا	۱۳۸/۲۹	۳۰	۵/۱۲			
کل	۶۰۸۲۴/۰۱	۲۹				

جدول ۵: نتایج تحلیل کوواریانس تک‌متغیری جهت مقایسه نمرات متغیر مهارت‌های اجتماعی گروه (آزمایش) روان‌نمایشگری و کنترل در مرحله پیگیری

مدل	مجموع مجدورات	Df	میانگین مجدورات	F	سطح معناداری	مجدور ای‌تا
مهارت‌های اجتماعی	۵۵۴/۵۱	۲۷	۵۵۴/۵۱	۱۴۷/۲۸	۰/۰۰۰	۰/۸۴
خطا	۱۰۱/۵۹	۳۰	۳/۷۶			
کل	۵۶۴۸۳/۰۱	۲۹				

جدول ۶: نتایج آزمون بنفرونی برای مقایسه اثربخشی روش‌های آموزش مهارت‌های اجتماعی با روش مهارت آموزی کودک راه حل محور و روان‌نمایشگری بر مهارت اجتماعی

متغیر	گروه‌ها	خطای انحراف معیار	سطح معناداری
مهارت اجتماعی	مهارت آموزی راه حل محور - روان‌نمایشگری	۲/۸۹	۰/۰۰۳
	کنترل	۱۰/۶	۰/۰۰۰

بحث و نتیجه گیری

این پژوهش با هدف مقایسه اثربخشی مهارت آموزی کودک راه حل محور و روان‌نمایشگری بر مهارت اجتماعی، دانش آموزان پسر کم توان ذهنی انجام شد و یافته‌ها نشان داد هر دو روش مطرح شده در افزایش مهارت اجتماعی دانش آموزان کم توان ذهنی موثر بوده و روش مهارت آموزی کودک راه حل محور در مقایسه با روان‌نمایشگری اثرگذاری بیشتری دارد. نتایج به دست آمده از این پژوهش با نتایج پژوهش (وطنخواه، بختیارپور، ۲۰۲۳)، عزیزپور (۲۰۱۸)، رحمانی (۲۰۱۹)، جنی و همکاران (۲۰۱۹)، محمدیاری و حسینیان (۲۰۱۹)، ابوبکری ماکویی و همکاران (۲۰۲۱) در جهت تاثیرگذاری روش مهارت آموزی کودک راه حل محور و همچنین با نتایج پژوهش طاهر (۲۰۲۱)، غلامی ونوول و همکاران (۲۰۱۸) در جهت اثربخش بودن روش روان‌نمایشگری همسو است و نتایج پژوهش قدس (۲۰۱۹)، علی مرادی و همکاران (۲۰۱۸) محمدپور نیز این یافته‌ها را تایید می‌کنند.

با توجه به پژوهش ابراهیمی (۲۰۱۸) که نشان داد روش مهارت آموزی دکتر بن فورمن با توجه به اینکه مشکل را به صورت مهارت مورد نیاز برای کودک مطرح می‌کند، در واقع به ویژگی کودکان دارای کم توان ذهنی و خانواده آن‌ها و تمایل نداشتن خانواده به بازگو کردن مشکلات کودک خود، این روش می‌تواند مسیری بدون صحبت از مشکلات و متمرکز بر مهارت‌های مورد نیاز از جمله مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های ارتباطی برای کودک باشد و با روش‌های مشارکتی (همکاری یک تیم از مربی، والد و کودک) صورت گرفته که خود باعث بهبود مهارت‌های ارتباطی و اجتماعی کودک می‌شود و با نتایج به دست آمده از پژوهش اوجی نژاد و شاهی (۲۰۱۴)، محمدیاری و حسینیان (۲۰۱۹) با عنوان اثربخشی مشاوره گروهی راه حل محور در مدارس ایران، همسو است، همچنین رویکرد روان‌نمایشگری با توجه به عناصر هنر در خود برای کودکان، به ویژه کودکان کم توان ذهنی دارای جذابیت است و این باعث همکاری هرچه بیشتر و بهتر کودک در فرایند آموزش می‌شود و همچنین انجام گروهی این پژوهش باعث برقراری ارتباط موثر و افزایش مهارت‌های اجتماعی می‌شود و این موضوع می‌تواند عاملی بسیار مهم در جهت اثرگذاری باشد؛ اما در مقایسه این دو رویکرد، رویکرد مهارت آموزی کودک راه حل محور، با توجه ویژه به هر یک از مهارت‌ها به عنوان یک مهارت مورد نیاز و گام‌های طراحی شده بر اساس روحیات کودک، تکرار و تمرین کودک در خانه، می‌تواند دلیلی برای کارایی بیشتر در مقایسه با رویکرد روان‌نمایشگری باشد. آموزش مهارت‌های اجتماعی برای کودکان کم توان ذهنی بسیار مهم بوده است، به همین جهت اجرای روش‌های آموزشی مناسب که بتواند در عین جذاب بودن برای این کودکان، کارآمد نیز باشد، دارای اهمیت بسیاری است. از محدودیت‌های این پژوهش جامعه آماری (کودکان دارای کم توانی ذهنی) و بهره‌مندی از روش نمونه‌گیری هدفمند در دسترس بود. به همین دلیل پیشنهاد می‌شود مهارت آموزی کودک راه حل محور و روان‌نمایشگری با جامعه آماری دیگر و به شیوه نمونه‌گیری تصادفی اجرا شود. با توجه به اثربخشی مهارت آموزی کودک راه حل محور و روان‌نمایشگری بر گسترش مهارت اجتماعی دانش آموزان کم توان ذهنی، از نتایج این پژوهش می‌توان در مراکز و مدارس کودکان دارای کم توانی ذهنی در جهت بهبود آموزش مهارت‌ها استفاده کرد. به پژوهشگران علاقمند به این حیطه، پیشنهاد شده که درباره این روش‌های آموزشی و مقایسه آن با دیگر رویکردها و بر جوامع و متغیرهای دیگر، پژوهش‌های بیشتری انجام دهند.

ملاحظات اخلاقی

این پژوهش برگرفته از رساله مقطع دکترای روانشناسی و آموزش کودکان استثنایی با شناسه اخلاق IR.IAU. AHVAZ.REC.1402.118 از دانشگاه آزاد اسلامی (واحد اهواز) است. جهت ملاحظات اخلاقی و حفظ هویت آزمودنی‌ها اطلاعات افراد به صورت کد ثبت شده است و همه اطلاعات آن‌ها محرمانه است.

حامی مالی

در انجام این پژوهش از حمایت مالی هیچ موسسه یا سازمانی استفاده نشده است.

مشارکت نویسندگان

همه نویسندگان نقش یکسانی در پیشبرد این پژوهش برعهده داشته‌اند.

تضاد منافع

با توجه به موارد مندرج در راهنمای تعارض منافع، مجریان این پژوهش ضمن تعهد به آگاهی و رعایت همه «راهنمای کشوری اخلاق در انتشار آثار پژوهشی» اعلام می‌کنند این پژوهش هیچ‌گونه تضاد منافع نداشته است.

تشکر و قدردانی

از همه افرادی که ما را در انجام این پژوهش یاری کردند و از کودکان کم‌توان ذهنی، خانواده و معلمان آن‌ها با وجود داشتن مشکلات فراوان، تشکر و قدردانی می‌شود.

References

- Ali Moradi M, Gurban Shiroudi, Dr. Sh, Khaltabari, Dr. J, Rahmani, Dr. M.A, (2018). Comparison of the effects of story therapy and psycho-drama therapy on social empowerment and emotional dysphoria of female students with special learning disabilities. *Exceptional Children Quarterly*, 19(1), 27-38. <http://joec.ir/article-1-907-en.html>
- Asadi Hassanvand A. Sudani M. Abbaspour Z. A. (2016). The effectiveness of solution-oriented treatment in a group way on improving the quality of life of children, *Urmia Journal of Nursing and Midwifery*, 15 (6).459-449. <http://unmf.umsu.ac.ir/article-1-3115-en.html>
- Azizpura. (2018). The child's skill training method based on the solution-oriented method on the perception of competence and self-control of children in Tehran. Master's thesis, *Azda Islamic University*.
- Bakshipour b. A, Ramzanzadeh S. (2015). Investigating the effect of short-term solution-oriented treatment on aggression in children and adolescents. *Psychological studies*, 12(3). 10.22051/psy.2016.2601
- Bratian A. Salimi A. Resident of F. Shakrami M. Davarnia R. (2015). The effect of short-term solution-oriented treatment on increasing the self-esteem of female students, *Nursing Research Quarterly*, 11(4), 57-65. 10.21859/ijnr-110407
- Ghadampour E, Sepahvandi M.A., Beyranvand Z.(2019). The Effectiveness of Puppet Show on the Behavioral Disorders of Educable Male Students with Intellectual Disability. *JOEC*, 18 (3) :91-104. <http://joec.ir/article-1-597-en.html>
- Hallahan, D. P., Pullen, P. C., Kauffman, J. M., & Badar, J. (2020). Exceptional learners. In *Oxford Research Encyclopedia of Education*. 10.1093/acrefore/9780190264093.013.926
- Jennie, Sh., Niemi, H. (2019). Teachers Support of Students' Social Emotional and Self-Management Skills Using a Solution-Focused Skillful-Class Method. *The European Journal of Social and Behavioral Sciences*. 10.15405/ejsbs.269
- Larijani Z, Razeghi N.(2008). Impact of Art Therapy on Social Development in Students with Intellectual Disabilities. *JOEC*, 8 (1) :43-52. <http://joec.ir/article-1-359-en.html>
- Mohammadyaari E, Hosseyniyaan, Ph.D. S.(2019). A Meta-Analysis of the Effectiveness of Solution-Based Group Counseling in Iranian Schools over the Past Decade. *QJOE*, 34 (4) :65-80. <http://qjoe.ir/article-1-1380-en.html>

- Moradi R, (2021). The effectiveness of teaching social skills with multimedia methods on the adaptive behavior of students with mental disabilities. *Exceptional Children's Quarterly*, ۲۱(۳): ۱۰۳-۱۱۲. <http://joec.ir/article-1-743-en.html>
- Moradi, R., Sharifidaramadi, P., & Zaraii Zavaraki, A. (2013). The effect of instructional multimedia on social skills development in mentally disabled grade five primary students in Tehran. *Information and Communication Technology in Educational Sciences*, 4(1), 5-22. <https://sanad.iau.ir/en/Journal/ictedu/Article/1006418>
- Narimani Dr. M, Biabanagard Dr. I, Rajabi S, (2005). Investigating the effectiveness of psychodemonstrating on improving social skills and self-esteem of dyslexic students. *Research in the field of exceptional children*. 6(2). <https://civilica.com/doc/1725664>
- Nemati Sh. Badri Gregori R. Afshin H. (2018). The effect of solution-oriented approach on academic motivation among children with special learning disorder. *Journal of Learning Disabilities*, 8(4): 134-154. [10.22098/jld.2019.824](https://doi.org/10.22098/jld.2019.824)
- Quds Z, (2019). The effectiveness of psycho-visualization on increasing self-control and self-control of children with mild mental retardation. The 7th international conference on new research achievements in management, *humanities and social and cultural studies*.
- Rahmani Gh. (2019). Effectiveness of solution-oriented child skill training method on self-esteem and emotion regulation in children of Tehran. Master's thesis. *Non-Governmental-Non-Profit Faculty of Welfare*. <http://lib.refah.ac.ir:81/uni/opac/temp/9615>
- Sadeghi, H. h, Farahbakhsh K. (2015). The effect of group counseling with a solution-oriented approach on the academic enthusiasm of secondary school female students, the 5th National Conference on Psychology, Counseling and Helping, *Islamic Azad University, Khomeinishahr Branch, Isfahan*. <https://civilica.com/doc/728221>
- Tabrizi M. Fazil M. (2015). The effect of counseling training with a solution-oriented approach on academic performance and academic motivation of high school dropout female students, *5th National Conference of Psychology, Counseling and Social Work, Khomeinishahr, Islamic Azad University, Khomeinishahr branch, Isfahan*. <https://civilica.com/doc/728269>
- Taher M, (2021). The effectiveness of psychovisual training on the adaptation of mildly mentally retarded children. *Children's Mental Health Quarterly*. 8(4). [10.52547/jcmh.8.4.2](https://doi.org/10.52547/jcmh.8.4.2)
- Vatankhah M. Bakhtiyar poor S. (2023). The effectiveness of solution focused kids' skill method on life and communication skills of mentally retarded children. *Quarterly Journal of Psychology of Exceptional People*. [10.22054/jpe.2023.74402.2591](https://doi.org/10.22054/jpe.2023.74402.2591)